

VYDAJTE SA NA POZNÁVACÍ OKRUH ZA ARCHITEKTÚROU DRUHEJ POLOVICE 20. STOROČIA V BANSKEJ BYSTRICI

- 1 Pamätník SNP
- 2 Hotel LUX
- 3 Dom kultúry
- 4 Všeobecná úverová banka
- 5 Sídliisko pred stanicou
- 6 Mestský úrad Banská Bystrica
- 7 Poliklinika
- 8 Riaditeľstvo pošt a telekomunikácií

- 9 AURIS
- 10 Krematórium
- 11 Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta
- 12 Štátny archív v Banskej Bystrici
- 13 Gymnázium J. G. Tajovského a Obchodná akadémia
- 14 Fakultná nemocnica s poliklinikou F. D. Roosevelta
- 15 Športová hala Štiavnický
- 16 Krytá plaváreň Štiavnický

Koordinácia projektu: Ing. arch. Danica Turčanová
 Odborný garant, texty k architektúre: PhDr. Klára Kubičková, PhD.
 Úvodný text: PhDr. Klára Kubičková, PhD.,
 Ing. arch. Danica Turčanová, Ing. arch. Ingrid Krajčovičová
 Mapa: Ing. arch. Tomáš Sobotka
 Grafika: Ing. arch. Ingrid Krajčovičová
 Neprešlo jazykovou úpravou.

Vydal Spolok architektov Slovenska,
 regionálne združenie Banská Bystrica s finančnou podporou
 Mesta Banská Bystrica.

BANSKÁ BYSTRICA
 DRUHEJ POLOVICE 20. STOROČIA
 1951–1989

Politický a spoločenský význam Banskej Bystrice v druhej polovici 20. storočia sa zakladá, okrem iného, aj na historickom fakte, že počas II. svetovej vojny tu bolo centrum Slovenského národného povstania. Po oslobodení sa Banská Bystrica stáva krajským mestom, jedným z troch hospodársko-správnych centier Slovenska. Od päťdesiatych rokov mesto preživa v rámci socialistickej výstavby podobný vývoj ako ostatné mestá na Slovensku. Rekonštruujú a modernizujú sa existujúce továrne, stavajú sa nové výrobné podniky. Okrem stavebníctva sa dynamicky rozvíjajú aj ďalšie odvetvia hospodárstva: obchod, doprava, miestne hospodárstvo, služby.

Mesto poskytuje pracovné príležitosti tisíciam obyvateľov z okolia, čo prináša razantný nástup hromadnej bytovej výstavby. Vznikajú nové sídliská s typizovanými objektmi (od šesťdesiatych rokov sa stavia zo železobetónových prefabrikátov): Fončorda, Sídliisko pred stanicou, Na Uhlisku, Na Fortničke a najrozsiahlšie Sásová–Rudlová. Pred sídliská sa budujú nové školy, obchody, sociálne, zdravotné, kultúrne a športové zariadenia. V meste sú založené prvé fakulty vysokého školstva (dnes Univerzita Mateja Bela), v oblasti kultúry Štátna opera, Krajské bábkové divadlo, Stredoslovenské múzeum, Oblastná galéria, Štátna vedecká knižnica, a ďalšie inštitúcie. Väčšinou sa musia uspokojiť s prispôbenými existujúcimi historickými budovami. Jednou z mála výnimiek je celospoločensky podporovaná novostavba Pamätníka SNP, ktorý dodnes patrí k neodmysliteľným symbolom Banskej Bystrice.

Mesto sa výrazne rozrastá územne aj početne. Kým ešte v roku 1950 malo iba 13 605 obyvateľov, za nasledujúcich 15 rokov sa ich počet zdvojnásobil. Ďalší nárast obyvateľstva nastáva aj po roku 1966, kedy boli k mestu pripojené okolité obce. Väčšina z nich vo svojej pôvodnej štruktúre zanikla, resp. sa stala územím pre výstavbu sídliskových satelitov. Do 1970, kedy mala Banská Bystrica už takmer 80 000 obyvateľov boli k nej pripojené obce Jakub, Kostiviarska, Kremnička, Kynceľová, Laskomerské, Majer, Malachov, Rakytovec, Radvaň–Kráľová, Rudlová, Sásová, Senica, Šalková a Nemce.

Ako krajské mesto dostáva novú nemocnicu (v tom čase objemom najrozsiahljšiu na Slovensku), polikliniku, rôzne sociálne zariadenia, nové kapacity cestného a turistického ruchu, športové objekty: viacúčelový štadión na štiavnických, krytý zimný štadión, plaváreň, lyžiarske skokanské mostíky.

Prvý Územný plán mesta bol dokončený v roku 1944 (architekt Kraus, po roku 1945 architekt Karas) a prepracovaný v roku 1948. Riešenie čerpalo aj z výsledkov súťaže na regulačný plán mesta z roku 1938, ktorú vyhral architekt Emil Belluš. Ďalšie územné plány boli vypracované v rokoch 1956, 1965 až 1967, a zatiaľ posledný – dodnes platný, je z roku 1977. V lete roku 2003 začalo Mesto Banská Bystrica s prípravnými prácami na tvorbe konceptu nového územného plánu.

Z hľadiska ochrany architektonického dedičstva bolo v roku 1955 významné vyhlásenie mestskej pamiatkovej rezervácie, ktorá bola jedna z prvých na Slovensku.

Spolu so štruktúrami štátnej správy pôsobili v meste aj socialistickej projektovú organizáciu (Urbion, Stavoprojekt, Projektový ústav kultúry, ...), v ktorých sa rodili urbanistické koncepcie, návrhy typizovaných stavieb, projekty rekonštrukcií pamiatok, ale i novej modernej architektúry.

Centrálne plánované hospodárstvo dokázalo programovo financovať a realizovať aj veľkorysé zábery, ktoré vznikali pomerne bez prekážok, pretože štátne vlastníctvo (vrátane pôdy i pozemkov) nenažadovalo takmer na žiadne obmedzenia. Viaceré stavby sú poznačené stavom realizačnej praxe s obmedzenou materiálno-technickou základňou, hektickým plnením plánov a s tým súvisiacim poklesom kvality remeselnej práce. Neslávnym dedičstvom doby ostali niektoré asanácie pôvodných domov či celých blokov, resp. nerešpektovanie historických urbanistických štruktúr.

Zásadnú zmenu podnietila v novembri 1989 „nežná revolúcia“, ktorá priniesla zmenu spoločenského zriadenia, demokraciu, samosprávu miest a obcí s príslušnými kompetenciami a otvorený trh. Začala sa písať úplne nová kapitola budovania spoločnosti.

S odstupom času možno konštatovať, že mnohí tvoriví architekti v období socialistickej éry (napriek faktu, že všetko bolo poplatné moci a ideológii Komunistickej strany, a napriek rozdeleniu Európy „železnou oponou“) držali krok s medzinárodnými trendmi. V architektonickej tvorbe sa snažili uplatňovať princípy jednoty obsahu a formy, a rešpektovať prírodné, či komplexné urbanistické prostredie. Aj vďaka tomu najpozoruhodnejšie architektonické diela druhej polovice 20. storočia (zväčša dodnes slúžiace svojmu účelu) významne obohacujú architektonické dedičstvo nášho mesta.

Unikátne spojenie pamätníka a múzea patrí k najpozoruhodnejším architektonickým dielam druhej polovice 20. storočia na Slovensku. Po viacerých súťažiach a autorskej príprave bol komplex realizovaný podľa návrhu profesora Dušana Kuzmu a sochára Jozefa Jankoviča. Výtvarná a ideová kompozícia diela je zhmotnená spolupôsobením roz dvojenej hmoty architektúry a súsosia „Obete varujú“. Dynamické sférické tvary muzeálnej expozície sú nadradené horizontálne administratívnej a spoločenskej časti objektu. V podzemnej časti sa nachádzajú depozity a reštaurátorské dielne. Pamätník stojí na výraznom terénnom zlome a je prístupný od centra mesta a monumentálnym schodiskom od nižšie položených nivy rieky Hron. Medzinárodne uznávané dielo je národnou kultúrnou pamiatkou.

Dušan Kuzma, spolupráca **Jozef Jankovič**
 súťaž 1959 | projekt 1963 | realizácia 1969

PAMÄTNÍK SNP

Kapitulská 23

Námestie Slobody 2

HOTEL LUX

realizácia 1969
Dušan Boháč, spolupráca **Ján Druga**
 | Stavoprojekt Banská Bystrica

Budova hotela, ktorá stojí v susedstve rozsiahleho parku, patrí k novému mestskému priestoru vytvorenému spolu s Pamätníkom SNP. Prvý naozaj moderný hotel v meste tvorí vertikála šesťnásťpodlažnej hotelovej časti (železobetónový skelet), vyvážená horizontálnou dvojpodlažnou spoločensko-reštauračnou časťou. V jej interiéroch sa nachádza vstupná hala, kaviareň, reštaurácie, salóniky, prednáškové sály a bar. Obvodový plášť oboch podlaží bol pôvodne presklený, čím sa dosiahlo vzájomné prelínanie exteriéru a interiérových priestorov (terasy, átrium na prvom poschodi). Dôkazom krátkeho obdobia rozmachu kvalitnej architektúry na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov sú aj zaskomponované výtvarné diela (keramické reliéfy Jaroslava Kubičku, Imricha Vaneka a sklené kompozície Ľubomíra Blechu).

Hmotová kompozícia vychádza z urbanisticko-architektonického plánu nového mestského súboru (návrh arch. E. Hruška). Výrazná horizontála doplná skulptúrny tvar Pamätníka SNP, ako aj vertikálu susedného Hotela Lux. Fasáda je riešená vyváženou hlavných vodorovných línií so zvislým členením veľkopošnej presklené steny a prepojením s otvoreným átriom. Objekt poskytuje okrem priestorov pre jednotlivé kultúrne aktivity (estrádna sála, komorné divadlo, prednášková sála, kinosála, štúdiá, knižnica) aj priestory pre reštauráciu a administratívu. Veľkorysé riešenie interiérov dopĺňajú výtvarné diela V. Kompánka, M. Lалуha, M. Ksandra, M. Palka, E. Šimerovej-Martinčekovej a ďalších významných umelcov.

Jozef Chrobák, spolupráca **Karol Tisončík**
 | Stavoprojekt Banská Bystrica; súťaž 1961 | projekt 1973 | realizácia 1979 | dostavba 1981

pôvodne Dom kultúry ROH | DOM KULTÚRY

Námestie Slobody 1

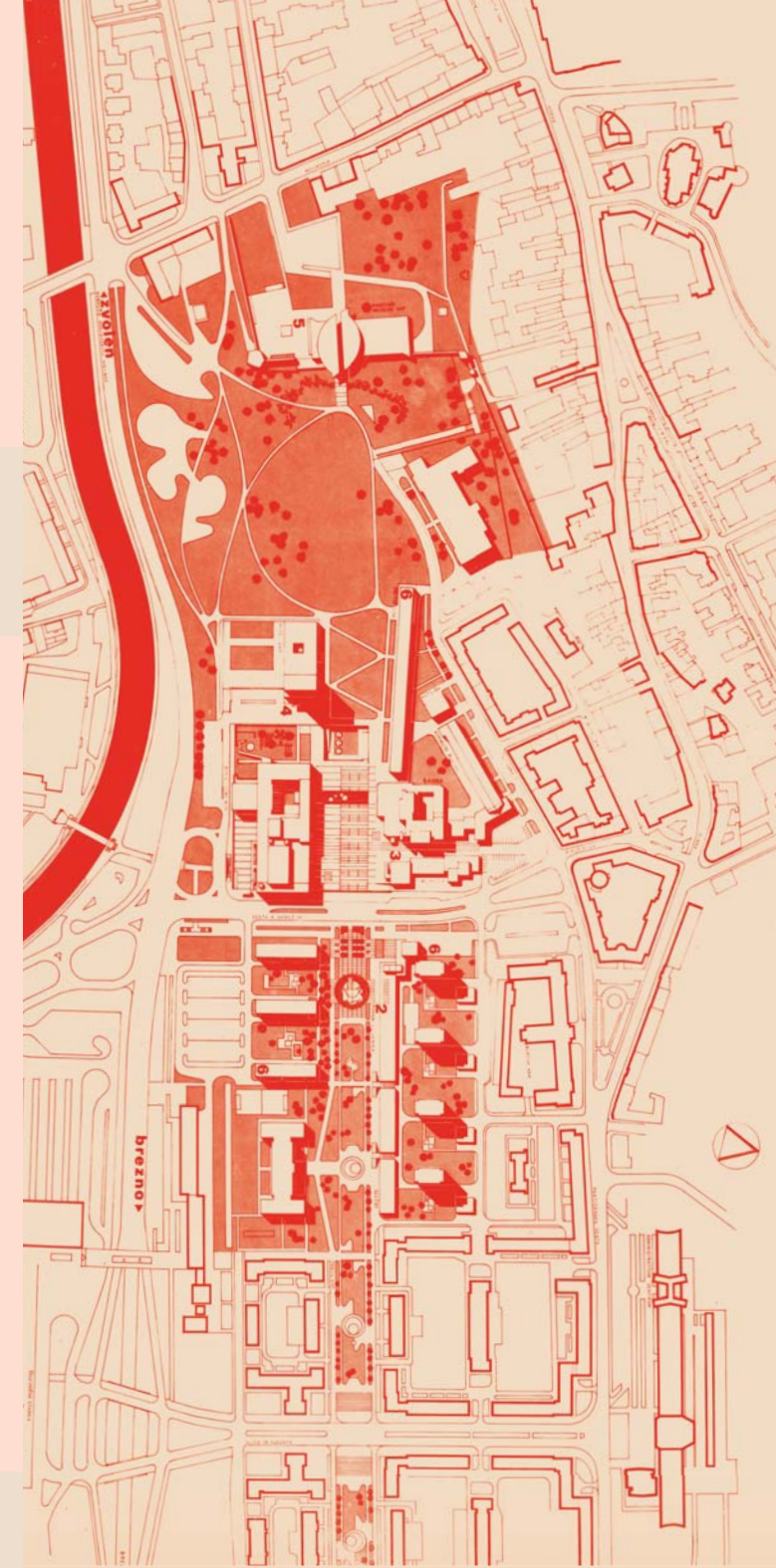

Námestie Slobody 3

VŠEOBECNÁ ÚVEROVÁ BANKA

pôvodne Štátna banka československá
 projekt 1980 | realizácia 1985
Jozef Chrobák | Stavoprojekt Banská Bystrica

Pôvodný zámer na postavenie Krajského divadla bol zmenený na budovu Štátnej banky československej. Architekt navrhol hmotovú protiváhu budove Domu kultúry ROH v bohato modelovanom päťpodlažnom kubuse s centrálnou bankovou halou na prizemí. Travertínový obklad parteru s úzkymi oknami a lamely z eloxovaného hliníka pred pásovými oknami poschodí vytvárajú na fasáde vyvážené horizontálne a vertikálne členenie. Tvaroslovie a kvalitné materiály evokujú solidnosť a bezpečnosť bankovej inštitúcie. Zámer autora na dotvorenie námestia nízkopodlažnými štruktúrami a parkovými úpravami nebol zrealizovaný.

Jozef Chrobák
 Nové kultúrno-spoločenské centrum v Banskej Bystrici
 urbanistická štúdia, alternatíva, 1975

Fotografie

archívne zábery
 označené pri ľavom okraji úzkym zeleným pruhom
 Archív Stredoslovenského múzea | 7
 Klára Kubičková | 5
 Pavel Rej | 13
 Igor Teplan st. | úvod | 9 | 10 | 11 | 15 | 16

súčasnne zábery
 Tomáš Sobotka | titulka | 1 | 2 | 3 | 4 | 6 | 8 | 12 | 14